

O porodičnoj zadruzi — tekiji

Djerdj Rrapi

Zadružni oblik kosovske porodice sa svojim specifičnostima zanimljivo je naučno pitanje. No ovakav tip patrijarhalne porodice nije se dovoljno ispitivao; o njemu ima malo objavljenih radova.

Usprkos posleratnoj urbanizaciji i industrijalizaciji zadružna se porodica i dalje održava u kosovskom podneblju. Međutim, unutar samoga Kosova pojavljuju se regionalne razlike u održavanju patrijarhalnog načina života. U zadružnoj porodičnoj organizaciji prednjači Metohija (Dukagjini). U svim opštinama uže Metohije (Peć, Istok, Klina, Dečane i Đakovica) zadružna je porodica dosta proširena. U 311 sela ovog dela Metohije danas ima 225 zadruga sa više od 30 članova.¹ Najveći broj zadruga je na području opštine Đakovica — 59, zatim slede Peć sa 50, Klina sa 42, te Dečane i Istok sa po 37 zadruga.

Iz ovoga velikog spiska vredni izdvojiti zadrugu Hazira Šeha (Shehu) iz sela Njivokaza kod Đakovice, koja je među najvećima, i to ne samo na Balkanu: ona danas ima 94 člana.

Selo Njivokaz ima 60 domaćinstava. To je jedno od zaostalih sela opštine Đakovica. Nalazi se na njenom jugozapadnom delu, sa leve strane reke Erenik. Čitav ovaj kraj zove se Reka Keća (Zla Reka). Od Đakovice je udaljen sedamnaest kilometara i graniči sa selima Mulić i Botuše. Sa Đakovicom, najbližim gradskim centrom, povezuje ga lokalni put Njivokaz — Mulić, a od Mulića ga drugi put povezuje sa glavnom cestom Peć — Đakovica. Ovo malo selo dobilo je električno osvetljenje 1964. godine. Međutim, ono ni danas nema prodavnicu i ambulantu za nužne potrebe. Pored zadruge Hazira Šeha u Njivokazu živi i zadruga Mustafa Hisena — sa 40 članova i Mustafa Hasana sa 31 članom.

¹ Rezultati nezvaničnog popisa zadruga sa 30 i više članova, koja sam obavio krajem 1973. godine za potrebe jednog šireg rada o porodičnim zadrugama.

I. PROŠLOST ZADRUGE ŠEHI

Prvi predak porodice Hazira Šeha u Njivokazu bio je Meto, koji je tu došao kao mladić iz severnog dela Albanije. Kad je došao i koliko je godina imao ovaj osnivač zadruge, Šehi to ne znaju. Kažu da je to bilo davno, veoma davno. Prema zajedničkom proračunavanju proizlazi da je to bilo pre deset kolena, odnosno pre 1800. godine. Oni ističu da u vreme Metova dolaska u selu nije bilo nijedne kuće, osim crkve smeštene na kraju sela, na mestu sada zvanom Kiša (Crkva). Zajedno sa prvim pretkom današnjih porodica Hodžaja iz sela Junika, s kojim je došao u Njivokaz, Meto se zaposlio kao radnik kod vladike u njivokaškoj crkvi. Nakon dve godine službovanja obojica reše da napuste posao kod vladike, te da napuste i selo Njivokaz i da odu u drugom pravcu. Kada je vladika čuo od mladića za njihovu odluku, ponudio im je da ostanu i dalje u Njivokazu, te da će im dati za žene svoje kćeri. Mladićima se dopala vladicina ponuda te reše da ostanu u Njivokazu i da i dalje tu žive i rade. Meto se oženio s mlađom devojkom, zvanom Tuša, a predak porodice Hodžaj iz Junika, Ivonom. Ženidba im donese i miraz: Meto je dobio sadašnji Njivokaz, a njegov pašenog odlazi u Juniku, gdje i danas žive njegovi potomci. No kako Meto u svojoj sredini nije bio poznat po svom porodičnom prezimenu, sredina mu je dodala ženino ime za prezime. Tako od Met + Tuša nastaje Metuši. Ovo prezime porodica zvanično zadržava do 1920. godine, kada prelazi na sadašnje prezime — Šehi. Kažu da je Meto imao tri sina, čija imena Šehi ne znaju. Ovi Metovi sinovi su imali pet svojih nasljednika, ali ni njihova imena porodica ne pamti (oni su bili treće koleno po redu u porodici Šeha).

Današnji se zadrugari udaljuju među sobom prema poreklu i do šestog odnosno osmog bratstvenika. Primera radi uzećemo poreklo domaćina porodice Hazira i njegovog rođaka iz šestog kolena — zadrugara Eleza. Oba vode poreklo od njihovog pretka zvanog Ethem. Evo kako to izgleda:

I koleno (domaćin):	Hazir Isljan	—	Elez Hiseni
II koleno	Islam Syla	—	Hysen Bajrami
III koleno	Sylë Ymeri	—	Bajram Bajrami
IV koleno	Ymer Veseli	—	Bajram Elezi
V koleno	Vesel Ymeri	—	Elez Ahmeti
VI koleno	Ymer <i>Ethem</i>	—	Ahmet <i>Ethem</i>

Brat Hazirov, sadašnji šeh-Istref, ima sina Halima i on je sedmo koleno, a njegov sin Ščiperimi je osmo koleno u rodovskoj zajednici Šehi. Kao što se vidi, zadruga Šehi živi u srodstvenoj zajednici i do osmog kolena. Prema pozitivnom zakonu o sklapanju braka oni bi imali pravo da sklope brak unutar zajednice, a možda bi ga čak odobrila i vera. No oni to ne čine, jer ne samo što su članovi jedne zadruge nego se smatraju braćom odnosno sestrama, a pripadaju i jednom plemenu (fisi) — Tač (Thaq). Prema običajnom se pravu zabranjuje sklapanje braka unutar plemena, što se i danas održava u nekih plemena albanskog živilja u Kosovu.

U današnjoj zadruzi Šehi žive 52 muška i 42 ženska člana, tj. ukupno 94 zadrugara. Ovakva velika zadruga osnovana je pre 1900. godine. Njen osnivač bio je otac današnjeg domaćina porodice — Islam Šehi odnosno Šeh Islami.

Posle oslobođenja ova je zadruga prva u kolektivizaciji sela, a njeni ženski članovi prvi skidaju feredžu (avalu). Time je ona mnogo doprinela da i druge porodice slede njihov primer.

Porodica Šehi, kao i mnoge porodice iz ovog dela Metohije, odavno pripada *dervišizmu*, odnosno *šiizmu* — jednoj od muslimanskih sekta.² Između 1890. i 1910. godine iz Skadra dolazi neki šeh-Miftar, kasnije zvani šeh-Tara. Pošto je došao sam, bez porodice, bio mu je potreban krov nad glavom. A kako je on bio šeh, to jest verski sveštenik, rado je bio prihvaćen od žitelja Njivokaza i okoline, i smestili su ga u tadašnju najpoznatiju porodicu Metuši — kod sadašnjih Šehova. Njegovim useljavanjem u zadrugu Metuši, kuća u kojoj on živi pretvara se u hram — u *tekiju*. Ovaj šeh-Miftar je stekao veliku popularnost u narodu, a i danas žitelji ovog kraja imaju sveže uspomene na njegove sposobnosti u obavljanju verskih obreda. On je živio u porodici Šehi sve do svoje smrti — između 1910-1915.. godine. Ovde je običaj da se šehovi, kao vidoviti ljudi, ne sahranjuju u zajedničko groblje s ostalim vernicima: njih sahranjuju jednoga do drugog u posebnoj grobnici sa kupolom. Ovakva se grobnica zove *turba*. Posle smrti šeh-Tare zadruga Šehi pravi posebnu grobnicu za njega, 15 m udaljenu od kućnog zida u voćnjaku. Ovakve grobnice — turbe — hramovi su koje vernici redovno posećuju. One su lepo uređene. Unutra se nalazi grob šeha, a oko njega su sveće koje većito gore. Svaka turba ima na jednoj strani kasu za prilog. Pre nego što se pođe kod živog šeha, treba posetiti turbu i pokojnog šeha, i po mogućnosti dati prilog.

Pošto je šiizam nasledna titula, šeh-Tara reši da nasledstvo šiizma pokloni nekom od članova porodice Metuši kod kojih je dugo živio (kod njih je i umro). Ta je čast pripala Isljamu, ocu sadašnjeg domaćina i osnivaču zadruge Šehi.³ Nakon smrti šeh-Isljamija titulu šeha preuzima njegov sin šeh-Mehmeti. No šeh-Mehmeti nije bio dugoga veka, te šehovsku titulu preuzima njegov brat, 68-godišnji starac koji i sada živi, šeh-Istref. Oba šeha porodice Metuši — otac i sin — sahranjeni su u istoj turbi u voćnjaku sa njihovim šeh-Tarom. Tako je šeh-Tara postao legenda ove zadruge, zasenivši čak i njihovog pretka Meta. Od njega Šehi imaju *amanet* da se ne dele. Amanet glasi: »Ko bude podelio ovako složnu porodicu, podelio ga bog« (šeh-Istref). Ovaj amanet kao štafetnu palicu prenose zadrugari iz generacije u generaciju. Ta poruka živi i traje s ovim ljudima kao i njihova želja, radost i sanjarenje o jednoj srećnijoj budućnosti.

II. SADAŠNJI STIL ŽIVOTA ZADRUGE ŠEHI

1. Svojinski odnosi

U zadruzi Šehi svojinski odnosi malo odstupaju od svojinskih odnosa drugih ovakovih zadruga. Sve što imaju od nekretnina — zemlju, kuću i slično, zatim stoku, zarade, priloge, oruđa za rad i drugo, zajednička je svojina. Kada članovi porodice koriste određene prostorije za stanovanje, to ne zna-

² U Kosovu je ova sekta proširena u nekim delovima Metohije, i to u delu oko Reka Keqe, u bližoj okolini Đakovice, u delu orahovačke opštine, kao i nekim delovima prizrenskog teritorija.

³ Biti šehovska porodica i imati šeha u porodici u neku ruku znači imati visok status. Citava porodica dobiva njegovo ime. Isti je slučaj s porodicama koje imaju hodže — sveštenike islamske vere.

či da su one samo njihove. Svi oni dobro znaju za svoja prava i dužnosti i svesni su činjenice da sve što imaju moraju čuvati, jer to je svojina svih, a kolektivnu svojinu treba čuvati bolje nego ličnu — ističu u porodici Šehi.

U ličnu svojinu članova pojedinaca spada sva odeća i obuća, posteljina i slične stvari koje ne može upotrebiti više osoba. Lične stvari se čuvaju u spavaonicama bračnih parova. Imajući ovako velik broj članova Šehi su liberalizirali svojinske odnose. Naime, savet je doneo odluku da svaka uža porodica za sopstvene potrebe dobije od zadruge po dva do tri ara zemlje po muškoj glavi starijoj od 12 godina. Na primer, Hazir (domaćin porodice) dobio je od zadruge 8 ari zemlje za sebe i svoje dvoje odrasle dece. Slično domaćinu, a zavisno o članu porodice, dobijaju svi bračni parovi, osim zaposlenih. Ženska su deca (bez obzira na dob, kao i udate žene), lišena ovakve svojine. Za ovu potrebu oni su izdvojili jednu veliku njivu od 1 ha površine. Na njoj se zasejava ono što je naređeno od strane zadruge, dok za duvan uvek imaju saglasnost zadruge.

Drugi oblik privatne svojine u zadruzi Šehi jeste branje borovnica i kupina u planini, što obavljaju deca za vreme leta. Deca skupljaju kupine i borovnice, zatim ih zajednički prodaju, a zarađeni novac dele po uloženom radu. Najzad, treći izvor privatne svojine može da bude po koja ovca ili krava koja se drži izvan zadruge. Iz ovog tzv. privatnog sektora uže porodice podmiruju sve nužne potrebe, kao što su kupovina odeće i obuće, itd. Domaćin porodice ne može da kupuje lične stvari za sve članove zadruge, jer bi to remetilo planove zadruge u povećanju zadružnog sektora. Svom članu porodice zadruga obezbeđuje samo hleb i, kao što je rečeno, snosi troškove oko ženidbe.⁴ Sve ostale potrebe zadrugari podmiruju pomoću spomenutih dva-tri ara privatnog zemljišta, zasađenog uglavnom duvanom.

2. Privređivanje Šeha

Glavna privredna grana ovog porodičnog kolosa jeste zemljoradnja. Zemljoradnjom se bave gotovo svi muškarci, osim četvorice koji su privremeno u SR Nemačkoj, te Jaha koji radi kao prodavač u trafici duvana u Đakovici. Zadruga poseduje 19 ha zemlje. Valja napomenuti da su isto toliko zemlje imali i pre 30 godina. Struktura zemljišta je sledeća: 2,5 ha voćnjaka, 7 ha livada, 8 ha njiva, 0,5 ha povrtnjaka, a 1 ha izdvojen je za već spomenute privatne potrebe užih porodica unutar zadruge. Svake se godine seju 4 ha kukuruza, 4 ha pšenice; Šehi ne seju lucerku kao ostali u ovom kraju, a niti druge poljoprivredne kulture. Zato je kooperacija sa zemljoradničkom zadrugom skromna. Ono malo đubriva dobijaju od stoke. Letinu ne prodaju, jer im je potrebna. Za zadružne potrebe seju još papriku, paradajz, lubenice, kupus i slično.

Pre dve godine Šehi su kupili jedan traktor sa ostalim priključnim oruđima potrebnim za zemljoradnju. Traktorom rukuje šehov sin Čamilj koji je po zanimanju šofer. U poslednje vreme traktorom upravlja sin domaćina

⁴ Domaćin porodice je po položaju pozvan da vrši veridbu svakog mladog zadrugara. Muškarci se vere posle 15 godine, a najkasnije do 18 godine. Pošto se veridba devojaka obavlja prilično rano, od 15 do 18 godine, devojka i posle veridbe ostaje kod svojih roditelja. Za to vreme ona preko domaćina porodice dobija izvjesnu svotu novca kako bi prikupila tzv. *spremu*, odnosno garderobu za udaju. Sve što radi ručnim radom, te sve što kupi novcem kojega je dobila od verenika, na dan udaje slaže u posebne kutije i nosi sa sobom. Inače čim je devojka završila sa svojom spremom (garderobom), tj. kad je stasala za udaju, određuje se datum njene udaje. Momak pravi svadbu, a roditelji devojke spremaju se za doček svatova. Troškovi oko ženidbe mladića u zadruzi Šehi podmiruju se iz zadružnog fonda.

porodice Šećet, koji se sprema da polaže vozački ispit. Oranje, sejanje i druge radove na zemlji obavljaju svojim traktorom. Kopanje i ostale radove također izvode sami, jer raspolažu viškom radne snage. Od krupnih poljoprivrednih mašina koriste kombajn za vršenje pšenice, a po potrebi i druge mašine. Zahvaljujući dobrom kvalitetu zemljišta i obradi, od jednog hektara dobijaju i po 6.000 kg kukuruza, odnosno 4-5.000 kg pšenice. Budući da u zadruzi živi velik broj nesposobnih za rad, kao što su mala deca i starci, Šehi imaju neke olakšice te godišnje plaćaju oko 700.000 st. dinara poreza.

Drugi izvor prihoda Šeha je stočarstvo. Za svoje potrebe oni drže 21 kravu, 10 teladi, 105 ovaca, 50 kokošaka, 25 pataka i 4 psa. Čuvanjem stoke bave se Adem i Derviš, kao i sam domaćin porodice. Pošto nemaju prostora za ispašu stoke, oni leti i u proleće odlaze sa stokom u planinu Rasa Zogut. Prihode dobivene od stoke čuvaju za svoje potrebe. Proizvode najviše sir, kiselo mleko (koje »konzerviraju« za zimu), kao i maslo kojeg vade iz kajmaka. Nijedan prehrambeni artikl ne kupuju, već ih sami proizvode.

Treći izvor prihoda su plate četvorice mladića privremeno zaposlenih u Nemačkoj. Svi zaposleni velik deo plate daju domaćinu porodice, osim Jaha koji otplaćuje stambeni kredit za kuću u Đakovici, koju je napravio zajedno sa zadrugarima. Do pre tri meseca zaposleni mladići u Nemačkoj živeli su kao samci. Međutim, ovih su dana Halim i Miftar odveli sa sobom i svoje žene, (pronašli su zajednički stan, pa dok rade tamo žene će živeti sa sa njima).

3. Organizacija rada zadruge

Organizacijom rada u rodovskoj zadruzi Šehi rukovodi 65-godišnji Hazir. Tih i ne toliko komunikativan, on je omiljena ličnost porodice. Otkada je 1952. godine postavljen za šefa zadruge na njegovo ime nije upućena nikakva primedba. Kažu da nikako nije hteo da se prihvati ovog odgovornog posla, ali odluka zadrugara je bila moćnija od njegove volje. Od školske sprema ima četiri razreda osnovne škole. On ima uži krug svojih suradnika, a to su: Azis, Elez, Ismailj i Adem. Šeh, kao verski sveštenik, više je idejni kreator porodične politike. Pomaže i posreduje u krupnim poslovima zadruge. Zadruga ima svoj savet, kojega sačinjavaju svi muškarci stariji od 15 godina. Žene nisu članovi ovog porodičnog foruma. Teme razgovora u savetu su obično kupovina ili prodaja zemlje, odluka o sklapanju braka i drugo. Ostale odluke, kao kupovina i prodaja do 1 milion starih dinara, pa razmena radne snage sa komšijama i mnoge druge poslove, rešava sam domaćin bez konsultacije saveta i njegovog užeg kruga. Domaćina uvek zamenjuje Azis, a ako ni on nije kod kuće, onda ga po redu zamenjuje Adem, Elez ili Ismailj. U nemogućnosti da odlučuje o svakom poslu, domaćin Hazir je dao dosta demokratskičnosti u zadruzi. Na primer, ako neka žena izrazi želju da poseti rodbinu ili nekog bližnjega, ona ne mora da pita domaćina, već joj je dovoljna suglasnost muža, svekra ili devera, što nije slučaj u ostalih ovakvih porodica.

U zadruzi ističu da treba da rade svi, jer je to jedini okvir unutar kojega se obezbeđuje egzistencija svih članova. Kako su članovi zadruge pobožni, oni se trude da zadruga bude primer u svojoj sredini. U tom pogledu oni postižu dobre rezultate.

I žene u zadruzi Šehi imaju podeljene poslove. Tri žene rukovode domaćinskim poslovima, u koje spada proizvodnja mlečnih proizvoda i mnogi

drugi poslovi. Tri druge žene po tri dana sedmično mese hleb i čiste kuću. Radni dan »mesilje« leti traje od 4,30 do 20,30 časova. One se zimi kasnije ustaju, a ranije idu na spavanje. Od ovog su rada oslobođene one žene koje su stalno ili privremeno nesposobne, zatim sve devojke u porodici, kao i tri domaćice zadruge. Najmlađim nevestama povereno je da uredе musafirsku sobu gdje boravi autoritet — šeh.

Sve što je potrebno za odevanje proizvodi se ručno. Kupuju se opanci, poneki deo odeće i drugo. Sve žene se u slobodnom vremenu bave ručnim radom. Bračni parovi kupuju za članove uže porodice, ali iz onog dela prihoda što ga uže porodice zarađuju od proizvodnje duvana.

Vlast domaćina nije neograničena. On npr. nema pravo da izbacі nekoga iz kuće, a o kaznama za evetualne greške odlučuje u dogovoru sa krugom njemu bližih članova. Kažu da nikada nije nikoga prisiljavao da obavlja neki posao bez njegove suglasnosti. Dakle, domaćin isključivo radi po sporazumu. Uobičajena sankcija je njegova pretnja: »Ako se ne sluša i ne radi kako treba, podelićemo se«. »Kada to dočujemo od njega, mi ga svi molimo da to ne spominje i dajemo mu reč da se greška neće ponoviti« — kaže šeh-Istref.

U slobodno vreme, dok ne rade na kolektivnom posedu, članovi zadruge rade na svojim lejama duvana. Oko duvana rade i deca. S tih leja se za duvan najviše može zaraditi do 800.000 starih dinara.

Kako sami ističu, zadrugari u ovoj rodovskoj porodici zadovoljni su ovakvim stilom života. Tako na primer šeh-Istref kaže: »Nama je stari šeh-Tara ostavio amanet da uvek budemo zajedno. Mi moramo održati njegovu poruku. O deobi nema zбора, jer ovako nam je lakše živeti«. A Elez, star 57 godina, kaže: »Ako se budemo raspali i tako pregazili poruku šeh-Tare, mi ćemo se ogrešiti bogu i ljudima. Božja je volja da mi budemo svi zajedno. Nastojaćemo svim snagama da održimo zadružni oblik«. Azis, pomoćnik domaćina, inače 40-godišnjak, slično rezonira: »Naša jedina šansa je život u zadruzi. Za to mi imamo uslova. Čini mi se da smo svi zadovoljni ovakvim načinom života. Od šeha je rečeno da održimo zadružni oblik, a izvršeno je od nas«.

To su iskazi vodećih ličnosti zadruge. Svi su oni duboko ubeđeni da ne smiju pregaziti amanet šeh-Tare, jer da bi se ogrešili pred bogom. Mlađi članovi porodice i žene ne govore o deobi, jer znaju da to nije njihova nadležnost. Tako Šehi »bezbrižno« nastavljaju da žive zajedno, odbijajući druge solucije.

4. Stambene prilike, ishrana i higijena unutar zadruge

Zadruga Šehi za stanovanje koristi samo jednu dvospratnu kulu, sagrađenu od kamena pre 120 godina.⁵ Dužina kule je 28 m, a širina 10 m. Kula je sagrađena na samom rubu seoskog puta i malog seoskog jaza. Na ulazu se nalazi dvokrilna kapija, a na dva metra s desne strane glavnih vrata nalazi se kapidžik.⁶ Na metar od kapidžika nalaze se stepenice koje vode u musafirsku sobu. Na kraju musafirske sobe je gvozdeni krevet. Na njemu spava šeh. Veličina musafirske sobe je 6 × 7 m. Soba ima dva staromodna prozora. Dobro je patosirana daskama i prostrta ćilimima. Desna strana od

⁵ Kula je dvospratna zgrada — utvrda, koju su gradili samo imućni ljudi.

⁶ Kapidžik — mala vrata koja služe za ulaz i za izlaz osoba iz kuće. Visoka su 2 m, a široka 1 m.

ulaza u sobu pripada uglednim gostima, a s leve strane sede uglavnom muškarci zadruga. Na kraju sobe nalazi se uvozni televizor. Za svoje lične potrebe šeh-ima jedan mali uvozni tranzistor. Pored šehova tranzistora porodica ima još 14 tranzistora i radio-aparata. Ova musafiriska soba je iste veličine kao i predsoblje (s desne strane predsoblja nalazi se WC). Na prvom i drugom spratu spomenute kule smeštene su jedna do druge 24 spavaonice, veličine 4×3 i 3×2 m. Na kraju kule nalazi se prostorija za spremanje koja je sastavljena od dva dela: odeljenja za spremanje i za serviranje. U sobi za spremanje nalazi se odžak i pekara i tu se mesi i kuva za zadrugare. U prostoriji za spremanje nalazi se mađa (magje),⁷ trpeza (sofra), a u sobi za serviranje — koja je ujedno i soba za doček gostiju — smešteno je posuđe. Azis, druga ili treća ličnost ove zadruga, ima spavaonicu u prizemnom delu zgrade, preko puta ambara koji je sastavljen sa štalom i zgradom za čuvanje stvari. Pored prostrtih ćilima u sobi je bio i kauč. Osim kauča svaka uža porodica ima rešo i poneku grejalicu u spavaonici. Svaki bračni par spava u jednoj prostoriji zajedno sa svojom decom mlađom od 12 godina. Deca starija od 12 godina spavaju posebno, i to muškarci u musafiriskoj sobi, a devojke sa starijim ženama u sobi za doček gostiju. Od pomoćnih objekata Šehi imaju štalu za krave i ovce, zatim već spomenuti ambar i zgradu za čuvanje stvari koja je spojena s ulaznim vratima kuće.

Ovaj broj prostorija nije dovoljan za normalan smeštaj Šeha, te su oni počeli da grade novu dvospratnu kulu, spojenu sa starom kulom u obliku potkovice. Kad naprave ovu kulu, oni će oženiti svoje momke i imati dovoljno prostorija za spavanje.

Zadruga Šehi ima tri rasporeda obroka. Posebno jedu deca, žene i muškarci stariji od 15 godina. Dnevno se troši 45-50 kg hleba. Šeh jede posebno. U porodici Šeha pije se rakija i to po mogućnosti bar za jedan obrok. Rakiju piju muškarci stariji od 15 godina, a nikako žene i devojke. Leti i jeseni isključivo jedu pšenični hleb, a zimi i u proleće kukuruzni. Hleb se mesi u posebnom sanduku (u kojemu stoji i brašno), tj. u spomenutoj mađi, a peče se u pekari. Za obedovanje se ne koriste stolovi već trpeze. Delenje hleba na trpezi rade stariji, ali to nije neko posebno pravilo, jer takvu ulogu mogu da odigraju i mlađi zadrugari. Kod žena hleb režu mahom starije žene, a kod dece to čine žene koje mese hleb tog dana. Prismok donose sve tri domaćice koje obavljaju poslove oko mlečnih proizvoda. Kad deca obeduju, vodu im servira mlâda, i to ako je slobodna. Godišnje se za hleb troši 16.500 kg žita. Nadalje, zadruga godišnje potroši više od 2000 kg govedeg mesa, što ni približno ne zadovoljava njihove potrebe. Ako se zakolje po koja ovca, meso joj se troši samo za jedan obrok. Za slavu 5. maja — dana trave, kako ga oni kao derviši nazivaju — potroše i više od 200 kg mesa, a toliko i za svadbe ili neko drugo porodično veselje.

Možemo zaključiti da ishrana u porodici Šehi nije toliko bogata, odnosno da je na nivou ishrane ostalih porodica u ovom delu Kosova.

Zadruga Šehi prilično pažnje polaže i na higijenu svojih članova, ali i čitave tekije. Spavaonica, soba za goste, kao i ostale prostorije, uredne su i čiste. Sapun i razni deterdženti dosta se upotrebljavaju. Šehi se, kao i ostali

⁷ Magje — sanduk od dasaka podignut na 4 noge, a uzdignut od zemlje 1 m; širok je jedan, a dug metar i po, a pokriven je poklopcem. S unutarnje strane je podeljen u dva dela — deo za mesenje hleba i deo za držanje brašna.

žitelji ovog kraja, odevaju dvojako: kupljenom industrijskom robom i narodnom nošnjom. Narodnu nošnju koriste isključivo stare žene i poneka mlađa, dok industrijsku robu nose muškarci i njihova deca. Šehi se svečano odevaju kad idu u goste, u grad ili na neko veselje.

5. Obrazovanje i pismenost

Danas 22 učenika iz ove zadruge pohađaju škole. Samo dva učenika pohađaju gimnaziju: jedan vojnu gimnaziju u Beogradu, a drugi niže razrede gimnazije u selu Junik (to su isturena odeljenja dečanske gimnazije). Oba su gimnazijalca prošle godine uspešno završila prvi razred. Ostali učenici pohađaju osnovnu školu u selu Muliću, dva kilometra udaljenom od kuće. Školske godine 1973/74. oni su imali sledeći uspeh: s dobrim uspehom položilo ih je 5, s vrlo dobrim također 5, a s odličnim uspehom 10; samo 2 učenika moraju ponoviti razred. Đaci uče u spavaonicama roditelja, u sobi u kojoj se servira, kroz koju dnevno prođe više od 90 Šehova. Pa ipak, može se reći da rezultati u učenju nisu slabi. Niko nije završio srednju ili višu školu. Treba napomenuti da nijedna djevojka nije završila osmogodišnju školu. Poneka žena zna da čita i piše. To su većinom mlade žene koje su nedavno došle u porodicu Šehi. Starije žene i stariji muškarci ne znaju ni čitati ni pisati. Verski sveštenik, šeh-Istref, koji inače ne vidi dobro, zna samo da se potpiše. Domaćin Hazir je završio četiri razreda osnovne škole. Mlađi su Šehi posle oslobođenja završili pet do šest razreda osnovne škole.

Osim školskih udžbenika, u zadruzi se čita dnevni list *Rilinda*, dok mladi donose poneki broj *Sporta*, koji ide od ruke do ruke mladih zadrugara. Od TV-emisija stariji gledaju i slušaju dnevnik, a mlađi zadrugari redovno prate sportske emisije.

ZAKLJUČAK

Rodovska zajednica Hazira Šeha iz sela Njivokaza održava specifičan patrijarhalni način života. Kod zadrugara postoji duboko ubeđenje da treba održati zadrugu. Kao patrijahalna porodica, zadruga Šeha počiva na privatnoj svojini nad sredstvima za proizvodnju, na kolektivnoj svesti i krvnom srodstvu. U odnosu na druge slične porodice, za Šeha se može reći da su hijerarhijske odnose u porodici liberalizirali. Na liberalizaciju odnosa u zadruzi uticala je brojnost članova u njoj. U zadruzi se očituje supremacija muškarca nad ženom. Muževljeva vlast je vrlo značajna komponenta u odnosima unutar zadruge. Žena je u ovoj porodici dvojako cenjena: kao radna snaga unutar kolektiva, te kao bračni drug. Ona se ne pita ni za kakav kućni problem. Ona vaspitava decu i upućuje ih na potčinjenost ocu i svim starijim članovima zadruge.

Prihodi članova su pretežno sezonski. Način privređivanja, a i veličina poseda, uslovljavaju da žene ne vrše nikakav posao na polju. A inače u zadruzi Šehi ima mnogo neiskorištene radne snage.

Ova zadruga nema toliko velik natalitet kao ostale porodice u ovom delu Metohije. Da su imali natalitet na nivou sredine u kojoj žive, danas bi ih bilo pet puta više. No oni — kako sami ističu — imaju velik mortalitet, jer im svake druge godine umire po tri člana porodice, i to najviše deca.

Kao tekija, zadruga je poznata i cenjena u čitavoj užoj Metohiji. Unutar zadruge članovi održavaju dobre međusobne odnose, iako se srodstvom udaljavaju i do osmog kolena (osmog bratstvenika). Šehi su iskreni, bistri i gostoljubivi; oni ne znaju za nikakve razmirice sa susedima. To su samo neke od mnogih komponenata koje pomažu u održavanju ove velike porodice. Pa ipak, čini se da je glavna poluga koja održava ovako velik kolektiv — vrlo mala zemljišna površina kojom raspolazu. U stvari tu se nema što deliti. Objašnjenje za održavanje zadruge njeni vodeći članovi traže i nalaze u amanetu šeha koji im je zabranio deobu. Što se više udaljavaju od njegova vremena, ovaj amanet to više dobija religiozne dimenzije. Izrekao ga je sveštenik vere, pa amanet treba sprovesti! Oni to čine tako kao da hoće sami sebe da ubede kako nema drugog izlaza za održavanje zadruge.

Budućnost će pokazati dokle će razlozi zabrane deobe zadruge odolevati faktorima koji će delovati u pravcu njene dezagregacije.

Summary

THE FAMILY ZADRUGA — TEKIIJA

Life in one of the largest remaining family *zadrugas* in Kosovo is described. The Zadruga Shehu with 94 members (the head of the zadruga is Hazir) is located in the village of Njivokaz near Đakovica. The author describes the history of the *zadruga*, present ownership structure, sources of income, organization of work, living conditions, food, hygiene and the level of education of its members.

Резюме

О СЕМЕЙНОЙ ЗАДРУГЕ — ТЕКИИ

Автором настоящей статьи рассмотрена жизненная обстановка в одной из самых значительных, сохранившихся до нынешнего времени, задруг на Косове. Во главе задруги «Схеху» насчитывающей 94 членов — ее старшина Хазир а сама задруга находится в селе Нивоказ недалеко от Джаковицы.

Автором описано минувшее время задруги, собственнические отношения имеющие место в данный момент, способы производства, организация труда, бытовой уклад, жилищные условия, условия питания и гигиены а также и степень образования ее членов.